

Kommunstyrelsens förvaltning
Näringsliv- och utvecklingsavdelningen
Daniela Balladares
Datum 2022-03-10

Utredning: Slumpvisa drogtester på kommunens högstadieskolor och gymnasium med målet om en drogfri skola

Sammanfattning

Att genomföra frivilliga slumpvisa drogtester på skolor är en fråga som diskuterats i flera kommuner under senare år. Sammanfattningsvis kan sägas att det inom ramen för svensk lagstiftning skulle kunna genomföras frivilliga, slumpmässiga urintester, men att det ställer mycket höga krav på faktiskt frivillighet för eleverna att välja om de vill genomföra testet eller inte. Det vetenskapliga stödet för att slumpvis drogtestning påverkar droganvändning är otillräckligt. Däremot finns det visst stöd för att skolprogrammet *Good Behavior Game* kan ha positiva effekter när det gäller att förhindra tobaks- och droganvändning bland ungdomar.¹ I Österåkers kommun pågår en implementering av skolprogrammet *PAX i skolan*, som grundas i *Good Behavior Game* i kommunens samtliga grundskolor. Förutom en fungerande skolgång är starka föräldra-barn relationer samt god föräldratillsyn viktiga skyddsfaktorer mot normbrytande beteende hos barn och unga. Österåkers kommun arbetar genom föräldrastödsprogrammen *ABC barn* och *ABC tonår* som en del i att stärka föräldra-barn relationen.

Utifrån detta föreslås att kommunen inte inför slumpvisa drogtester i kommunens högstadieskolor och gymnasium. Det drogförebyggande arbetet i kommunen ska stärkas genom evidensbaserade insatser.

---

¹ SBU utvärderar. Rapport 243/2015. Att förebygga missbruk av alkohol, droger och spel hos barn och unga.

Uppdrag

I Verksamhetsplan 2022-2024, budget 2022, ges kommunstyrelsen i uppdrag att, i samarbete med berörda utskott och nämnder, utreda möjligheten att införa frivilliga, slumpvisa drogtester på kommunens högstadieskolor och gymnasium med målet om en drogfri skola.

Frågan har utretts av Trygg i Österåker i samråd med produktionsförvaltningens skolchefer och elevhälsochefen. Ärendet har beretts i kommunens sociala preventionsgrupp.

Bakgrund

Frågan om frivilliga, slumpvisa drogtester i skolan har debatterats flitigt under senare år. Skolinspektionen är starkt kritiska till slumpvisa drogtester och menar att det inte finns någon evidens för att en sådan insats skulle ge positiva resultat för ungas drogvanor. Skolinspektionen menar även att slumpvisa drogtester är integritetskränkande och att frivilligheten kan ifrågasättas. Skolan måste kunna säkerställa att drogtesterna verkligen genomförs frivilligt, vilket är svårt att göra. Att testerna är frivilliga och slumpmässiga innebär att det inte blir några konsekvenser för den unge om denne inte vill lämna ett urinprov. Den unge ska inte känna sig tvungen att genomföra urinprovet på grund av gruppträck eller den maktposition som vuxna på en skola har gentemot elever.

Justitieombudsmannen, JO, har yttrat sig i frågan och menar att om det slumpmässiga urinprovet genomförs frivilligt finns det inget hinder i lagen att genomföra dessa, men att det är skolans ansvar att säkerställa att urinproverna verkligen sker frivilligt. Frågan har prövats rättsligt där förvaltningsrätten gått på JO:s linje och framhäver att det inte finns några lagmässiga hinder för slumpvisa drogtester i skolan om frivilligheten kan garanteras.

I Skollagen och läroplanen framkommer att skolan har ett ansvar att arbeta förebyggande med ANDT-frågor. Varken i Skollagen eller Hälso- och sjukvårdslagen, HSL, framgår att skolan har ett uppdrag att genomföra drogtester. I *Handlingsplan ANDTS (Alkohol, Narkotika, Doping, Tobak, Spel om pengar) för Österåkers kommun* lyfts att skolorna ska stärka det tidigt förebyggande arbete i förskolor och skolor med fokus på att tidigt identifiera barn och unga som riskerar en negativ utveckling samt att det ska finnas rutiner för anmälan till socialförvaltningen vid oro för barn och unga.

Det finns få studier som har sett över frågan om slumpvisa drogtester i skolan kan ge en positiv effekt på ungas drogvanor. De studier som har genomförts visar dock inte på någon sådan effekt.² Trots att det inte finns evidens på att drogtester skulle minska droganvändandet bland unga, finns det i dag ett flertal kommuner som ändå valt att använda sig av slumpvisa, frivilliga drogtester.³ Dessa kommuner menar att frivilligheten är säkerställd genom att den unge och eventuell

---

² SBU utvärderar. Rapport 243/2015. Att förebygga missbruk av alkohol, droger och spel hos barn och unga.

³ Nordstedts juridik. Kan drogtester i skolan verkligen utföras frivilligt?

vårdnadshavare, skriver under att de godkänner slumpvisa, frivilliga drogtestar. De har senare möjlighet att tacka nej till drogtestet och endast om ett positivt resultat uppvisas kontaktar skolan socialförvaltningen för orosanmälan.

Analys

Att testa nya metoder som inte är evidensbaserade är ett sätt att också finna nya metoder som fungerar. Detta kan och ska göras, så länge det inte är till direkt skada för den enskilde. Kommunens insatser ska även i största möjliga mån vara kostnadseffektiva. Problematik uppstår när insatser genomförs som blir en kostnad för kommunen, merarbete för elevhälsan och som inte gör någon skillnad för den enskilda individen. Den kommunala verksamheten behöver ständigt se över sina resurser; personella, tidsmässiga och ekonomiska. Det drogförebyggande arbetet behöver därför rikta in sig på det som vi idag vet har en större chans att göra en skillnad för våra invånare och i synnerhet barn och unga.

Även om Skolinspektionen och JO är eniga om att det inom svensk lagstiftning går att genomföra frivilliga, slumpmässiga drogtestar så är de båda noga med att betona skolans viktiga uppgift att verkligen säkerställa frivilligheten, och att detta inte är en helt enkelt. Det blir ett etiskt dilemma i att frivilligheten verkligen garanteras för den enskilde eleven. Det går heller inte att bortse från maktförhållanden som finns mellan skolans personal och eleverna. Även om eleven, och eventuell vårdnadshavare, på förhand har skrivit under en överenskommelse om provtagning och eleven sedan tackar nej till erbjudet urinprov kommer vårdnadshavaren att informeras. Detta måste ses som en konsekvens av elevens val och därmed kan också frivilligheten ifrågasättas. Frivillighet innebär att om eleven tackar nej finns heller inga konsekvenser av detta val.

Kommunens skolor har idag rutiner för hur hantera oro för barn eller ungdom. Om skolans personal har en oro för att barn far illa på grund av föräldrars omsorgsbrist eller eget beteende har skolan ett ansvar att göra en orosanmälan till socialförvaltningen. Detta är även reglerat i lagen som ett skall-krav.

I skollagen och läroplanen framgår att skolan ska arbeta förebyggande med ANDT(S) frågor men även upplysa om drogers negativa inverkan och konsekvenser för den enskilde. Dessa två parametrar ger skolorna lagligt stöd att förstärka det förebyggande ANDT(S) arbetet i skolan men även att vid oro göra anmälan till socialförvaltningen.

I utredningen har skolledningens synpunkter beaktas och skolledningen delar utredningens slutbedömning och förslag till beslut genom att uppdraget har diskuterats och underlaget godkänts av skolledning samt elevhälsoschef.

Förstärkta drogförebyggande åtgärder

Utifrån ovanstående föreslås att inte införa slumpvisa frivilliga drogtester på kommunens högstadieskolor och gymnasium. Kommunen ska eftersträva att det drogförebyggande arbetet sker med stöd av den forskning och evidens som finns. I den av Kommunfullmäktige nyligen antagna ”Strategi för verksamhetsutveckling i Österåkers kommun” betonas vikten av att kommunen har fokus på fakta (spår 5):

”När ett problem eller utmaning uppstår, ska grundorsaken utredas innan beslut tas om en lösning. Samlad information och mätresultat ska ligga som grund när problem ska åtgärdas eller verksamheten ska utvecklas. Beslut och insatser ska bygga på en samlad bild av bästa tillgängliga kunskap; kundens kunskap, professionens kunskap, verksamhetens resultat, aktuella forskningsresultat samt jämförelser med liknande verksamheter internt och externt.”

Med anledning av detta föreslås istället att stärka det drogförebyggande arbetet i form av systematiskt information till föräldrar om droger och dess negativa inverkan samt information om vart vända sig vid oro för sin ungdom. Elever ska också få det stöd de behöver för att stärka skolgången och klara målen i skolan. Skolan ska ha fungerande rutiner för anmälan om oro för den unge till socialförvaltningen. ABC föräldrastöd ska även fortsättningsvis erbjudas regelbundet till alla föräldrar med barn och unga i kommunens skolor. Implementering av *PAX i skolan* fortgår i kommunens samtliga lågstadieskolor. Under våren har sökhundar använts för första gången i det i drogförebyggande arbetet. Det arbetet kommer att fortsätta under året.

Källor

Lagen.nu. JO dnr 479-2010. (RF) om skydd mot påtvingat kroppsligt ingrepp.
<https://lagen.nu/avg/jo/479-2010> (2022-04-12)

Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd. <https://mfof.se/foraldraskapsstod/effekter-av-foraldraskapsstod.html> (2022-04-11)

Nordstedts juridik. Karnov Group (2020-04-27).
<https://www.nj.se/nyheter/kan-drogtester-i-skolan-verkligen-utforas-frivilligt> (2022-04-11)

Pax i skolan. <https://paxiskolan.se/om-pax/> (2022-04-11)

SBU utvärderar. Rapport 243/2015. Att förebygga missbruk av alkohol, droger och spel hos barn och unga.
https://www.sbu.se/contentassets/39d7bef539ef40559c0e9d6d7997d881/forebygga_missbruk_alkohol_droger_spel_barn_unga_2015.pdf (2022-04-11)